

УДК 378.147.091.31-059.1:37.091.21
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2021-95-8

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТА: СУТЬ І КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Шевчук Ганна Йосипівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»
gannanulp@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9688-2305

У статті розглянуто сутність індивідуальної освітньої траєкторії, визначено її особливості та теоретично обґрунтовано доцільність побудови для здобувачів вищої освіти. Досліджено законодавчу базу, що закріплює право студентів на навчання за індивідуальною освітньою траєкторією. Проаналізовано різні підходи до трактування поняття «індивідуальна освітня траєкторія» та міжнародний досвід індивідуалізації навчання в закладах вищої освіти. Також акцентовано увагу на основних принципах, яких варто дотримуватися під час розроблення індивідуальної освітньої траєкторії студентів. Описано взаємозв'язок індивідуалізації навчання та наукової діяльності здобувачів освіти.

Актуальність поглибленого вивчення цієї теми викликана низкою соціальних чинників, що стимулюють реформування вищої школи. Однією з підстав реформ є необхідність індивідуалізації вищої освіти, що може забезпечити відповідність якості підготовки фахівців новим соціальним і професійним реаліям. Принцип індивідуалізації навчання реалізується через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, навчальних дисциплін та рівня їхньої складності, методів і засобів навчання. Пошук умов і шляхів реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів стає важливим напрямом діяльності українських університетів. Вибір, побудова та реалізація індивідуальної освітньої траєкторії дають змогу здобувачу освіти розвивати саме ті універсальні та професійні компетентності, які мають попит у сучасному суспільстві.

В ході дослідження доведено, що індивідуальна освітня траєкторія дає студенту можливість реалізувати свої індивідуальні потреби, опанувати необхідні для майбутньої професійної діяльності компетентності, які забезпечать йому конкурентоспроможність на ринку праці.

З'ясовано, що індивідуальну освітню траєкторію студента потрібно розглядати в максимально широкому сенсі, оскільки оволодіння компетентностями є необхідною умовою і для старту кар'єри, і для продовження професійного шляху. Для індивідуалізації навчання потрібно вибудувати чітку та логічну систему, в якій головним орієнтиром є студент, а також ефективна організація навчально-виховної роботи з ним.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, індивідуалізація навчання, вища освіта, студент, індивідуальний навчальний план, індивідуальний підхід.

STUDENT'S INDIVIDUAL EDUCATIONAL PATH: THE ESSENCE AND KEY ASPECTS OF ORGANIZATION

Shevchuk Hanna Yosypivna,
Ph.D. in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Pedagogy and Social Management Department
Lviv Polytechnic National University
gannanulp@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9688-2305

The article reviews the essence of an individual educational path, defines its peculiarities, and provides its theoretical justification for higher education pursuers. The author researches the legislative basis that secures students' right to learn following an individual educational path. The analysis encompasses various approaches to understanding the notion of an "individual educational path" and the international practice of individualizing education in higher educational establishments. It focuses on the main principles to follow when developing an individual educational path for students. Also, it describes an interconnection between the individualization of education and the scientific research activities performed by the students.

The actuality for in-depth study of this topic is caused by numerous social factors that promote a higher school reform. One of the grounds for the reform is the need to individualize higher education, which can make the quality of training specialists meet the new social and professional reality. The principle of individualized education is implemented through a free choice of types, forms and paces of pursuing education, of academic

disciplines and their levels, of learning methods and media. The students' search of conditions and ways to follow individual educational paths is becoming an important business line for Ukrainian universities. By choosing, building and following an individual educational path, a student is able to develop the universal and professional competences that are highly demanded in modern society.

The conducted research proves that an individual educational path allows a student to fulfill their own individual needs, master the competences necessary for the future professional activities, which would make them stand the competition on the labour market.

The author insists that a student's individual educational path should be explored in the widest extent possible, whereas mastering competences is mandatory both for starting a career, and for pursuing further professional path. The individualization of education requires building a straight-line logical system with the main aim being a student and an effective organization of educational work therewith.

Key words: *individual educational path, individualization of education, higher education, student, individual education plan, individual approach.*

Вступ

В умовах глобалізації, стрімкого розширення інформаційного простору й розвитку інноваційних технологій особливої актуальності набувають питання посилення наукового потенціалу та підготовки конкурентоспроможних фахівців. У зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань держави є розвиток освіти й науки, від яких залежать економічна, політична й культурна стабільність країни, її авторитет на світовій арені.

На сучасному етапі розвитку української освіти ухвалено низку нормативних документів, що затверджують стандарти вищої освіти і визначають напрями інтеграції до європейського освітнього простору. При цьому досвід сучасних педагогів свідчить про те, що традиційні методи освітньої діяльності не вирішують проблему особистісного розвитку та підвищення якості знань студента, оскільки вони в процесі навчання орієнтують його на минулий досвід. Заклад вищої освіти, що прагне готувати конкурентоспроможних фахівців, повинен орієнтуватися не на шаблонний підхід, а на інноваційні методи з акцентом на сучасний стан науки та перспективні напрями розвитку інформаційних освітніх технологій. Зрештою, виникає гостра потреба в пошуку нових засобів і методів навчання, нових технологій і підходів до організації освітнього процесу. Одним із таких підходів є розроблення індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

Формування й реалізація індивідуальних освітніх траєкторій – багатоплановий процес, що покликаний забезпечити розвиток самостійності та ініціативності студента, дати можливість найповнішої реалізації його особистісного та пізнавального потенціалу, допомогти набутти досвіду у виборі цілей, майбутньої діяльності, самостійної організації діяльності, самооцінки.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Індивідуальний підхід до навчання й виховання молоді завжди привертав увагу

вітчизняних і закордонних дослідників. Їхні праці стосуються як загальних положень, так і окремих аспектів цієї проблематики. Питанням забезпечення індивідуального підходу в освітньому процесі студентів, а також особливостям розвитку особистості в системі цього підходу присвячені наукові доробки таких авторів, як Н. Колесниченко, С. Сергеев, А. Роцупкін, О. Василенко. Роль індивідуальних освітніх траєкторій у забезпеченні якості вищої освіти досліджували Л. Немець, К. Сегіда, М. Логвинова. Міжнародний досвід навчання студентів з використанням індивідуальних освітніх траєкторій вивчали Н. Гусева, О. Суптело.

Зміст та особливості організації індивідуальних освітніх траєкторій у закладах вищої освіти також є предметом дослідження багатьох учених. На думку В. Тихомірової, індивідуальна освітня траєкторія визначає, що і як вивчає студент, а також у якому режимі буде організована його освітня діяльність (Тихомірова, 2013). Таким чином, авторка акцентує увагу на наявності індивідуального освітнього маршруту, а також розробленого способу його реалізації.

Т. Коростіянець підкреслює, що індивідуальна освітня траєкторія може бути спрямована не тільки на вибір освітньої програми студента, але й на вибір його власної траєкторії вивчення окремих навчальних дисциплін (Коростіянець, 2019). Водночас С. Шаров і Т. Шарова у своєму дослідженні наголошують на тому, що «наявність вибору в межах вибраної спеціальності є однією з умов стабільності й узгодженості будь-якої навчальної системи» (Шаров, Шарова, 2017). І. Краснощок зазначає, що «організація індивідуальної освітньої траєкторії студента сприяє формуванню конкурентоздатності майбутніх фахівців, здатних до самореалізації в мінливих соціально-економічних умовах» (Краснощок, 2018).

Проблеми, пов'язані з індивідуалізацією освітнього процесу в ЗВО, вивчаються давно. Однак питання організації і реаліза-

ції індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти залишається недостатньо розкритим. Наявні суперечності між необхідністю індивідуалізації навчального процесу та недостатнім розробленням шляхів його ефективної організації стали поштовхом для цього дослідження.

Метою статті є дослідження сутності індивідуальної освітньої траєкторії, окреслення основних її особливостей, принципів побудови та шляхів реалізації в закладах вищої освіти.

2. Методологія та методи

Методологічною основою дослідження є комплекс теоретичних методів, таких як аналіз, синтез, обґрунтування, порівняння та узагальнення наукової літератури, метод систематизації отриманих результатів.

3. Результати та дискусії

Необхідність враховувати індивідуальні особливості студента в процесі навчання очевидна: здобувачі освіти відрізняються один від одного. Оволодіння навчальним матеріалом, вміннями, навичками, стан виконання завдань залежать від індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Індивідуальний підхід створює сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності, здібностей та обдарувань кожного студента. При цьому йдеться не про адаптацію цілей і змісту навчання до окремих студентів, а про вибір форм і методів навчання з урахуванням особливостей і здібностей здобувача освіти, що робить навчання доступним і посилює.

Під час реалізації цього принципу викладач повинен знати і враховувати індивідуально-психологічні особливості студента, а також сукупність факторів, які можуть перешкодити йому успішно навчатися. До них належать реальний рівень знань, умінь і навичок, рівень розвитку студента, особливості процесів сприйняття, мислення, пам'яті, уяви, емоційно-вольових якостей, темп та особливості пізнавальної діяльності та багато інших показників готовності студента до навчання за спеціальністю або конкретною навчальною дисципліною.

Певну роль у процесі навчання й поведінці студента відіграють також його темперамент, інтереси, здібності, ставлення до освітнього процесу, взаємини з викладачем, положення в колективі групи, стан здоров'я, настрої. Викладачеві доводиться враховувати деякі особистісні особливості студентів, такі як самолюбство, почуття власної гідності, самоповаги, самооцінки. Викладач має з розумінням ставитися до індивідуальних особливостей студентів і знайти шлях, як їх успішно використовувати.

У наукових дослідженнях можна простежити, що деякі вчені розділяють поняття індивідуального підходу та індивідуалізації навчання, обґрунтовуючи це тим, що індивідуальний підхід має на меті підтримку ефективності освітнього процесу, а метою індивідуалізації є допомога студенту керувати своєю освітньою траєкторією, тобто стати її співавтором. Акцентуючи увагу на індивідуалізації освіти у вищій школі, відзначаємо, що основою є саме навчання як процес оволодіння професійними знаннями й навичками, оскільки головним завданням вищої освіти є підготовка фахівців-професіоналів для різних галузей народного господарства.

Розроблення індивідуальних освітніх траєкторій в Україні закріплено на законодавчому рівні. Зокрема, в Законі України «Про освіту» зазначено, що здобувачі освіти мають право на індивідуальну освітню траєкторію. Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання (Закон України «Про освіту», 2017). У закладі вищої освіти індивідуальна освітня траєкторія може бути реалізована через індивідуальний навчальний план, при цьому батьки студентів мають право брати участь у його розробленні.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», студенти можуть вибирати навчальні дисципліни, передбачені для рівня вищої освіти, що здобувається, а також для інших рівнів за умови погодження декана факультету. Обсяг вибіркового дисциплін становить не менше 25% загальної кількості кредитів ЄКТС (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Однак аналіз освітніх програм ЗВО свідчить про те, що вони перевантажені кількістю різних дисциплін та не дають змоги студентам самостійно вибирати предмети, які є для них цікавими та важливими для набуття професійних компетентностей. Незважаючи на те, що законодавчо закріплено наявність у навчальному плані вибіркового дисциплін, все одно нині цей процес залишається формальним. Фактично студенти їх не вибирають і навіть не знають про можливість такого вибору.

Провідні заклади вищої освіти світу вже давно практикують навчання за індивіду-

альними освітніми траєкторіями. Зокрема, можна виділити два підходи, такі як європейський та американський. Перший передбачає свободу здобувача освіти і під час вибору навчальних дисциплін (не менше 20% від загального обсягу навчального часу впродовж усього періоду навчання), і під час відвідування занять. Водночас за американського підходу вибіркові дисципліни складають також понад 20% від загального обсягу навчального часу, однак відвідування занять є обов'язковим (Немець, Гусева, Суптело, 2019).

Цікавим є досвід університетів Великобританії в реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів. Близьким до цього поняття є "Personal Development Planning" («планування індивідуального розвитку»). Норман Джексон визначає це поняття як структурований і супроводжуваний процес, що реалізується безпосередньо студентом. Він полягає в тому, що студент аналізує свій процес навчання, успішність і досягнуті результати, а також складає план свого індивідуального, освітнього і професійного розвитку (The Quality Assurance Agency for Higher Education, 2009).

Українським ЗВО під час реалізації індивідуальних освітніх траєкторій потрібно орієнтуватися на закордонний досвід, адже головною їхньою відмінністю у підходах до освітнього процесу є відсутність реальної свободи студентів у навчанні. При цьому потрібно враховувати ключові принципи під час формування індивідуальної освітньої траєкторії студентів.

Принцип індивідуалізації освітнього процесу передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів у всіх формах і методах навчання. Під час реалізації цього принципу потрібно організувати освітній процес так, щоби була виражена позиція здобувача освіти, враховувалися його потенційні можливості, переваги, слабкі сторони, особливості індивідуального пізнавального процесу.

Із вищезгаданого принципу цілком логічно випливає принцип усвідомленості перспективи та можливості безпосередньої участі в організації освіти. Студент повинен уміти досить чітко формулювати свої освітні та професійні наміри й спрямовувати дії відповідно до розробленого плану на досягнення конкретного результату.

Принцип диференціації означає врахування індивідуальних особливостей студентів, що передбачає об'єднання в групи здобувачів освіти на підставі виділення певних особливостей для окремого навчання (робота в парах змінного або постійного складів, робота в мікрогрупах тощо).

З принципом диференціації під час формування індивідуальної освітньої траєкторії узгоджується принцип врахування й дотримання інтересів студентів. Причиною багатьох проблемних ситуацій у навчанні студента є не тільки сам студент, але й його соціальне оточення. Викладач, співпрацюючи зі студентом, повинен бути націлений на вирішення кожної проблемної ситуації з максимально позитивним результатом.

Принцип зіставлення можливостей освітнього середовища з випереджальними можливостями студента передбачає, що під час організації освітнього процесу та в управлінні ним потрібно неухильно дотримуватися випереджального стилю роботи, що відповідає сучасним вимогам та орієнтується на перспективи розвитку освіти. Недотримання цього принципу може спричинити порушення цілісності всього освітнього процесу.

З наведених принципів цілком логічно й закономірно випливає принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії. Кожен студент має право на усвідомлений і узгоджений із викладачем та закладом вищої освіти вибір усіх основних складових частин свого навчання, а саме цілей, завдань, форм і методів, його інтенсивності, системи контролю та оцінювання результатів.

Важливим завданням для ЗВО є максимальне залучення студентів до наукової роботи. Участь у конференціях, олімпіадах, наукових семінарах дає змогу розкрити індивідуальність студента, його творчий потенціал у процесі оволодіння професійною діяльністю. Якщо говорити про досягнення й показники в олімпіадах, наукових конкурсах, то вони відкривають у студента віру в себе і свої можливості. Це і є проявом індивідуальної особливості.

Навчальний план і розклад занять є невід'ємною частиною освітнього процесу. В межах індивідуалізації навчальний план повинен узгоджуватися з індивідуальною освітньою траєкторією студента. Водночас здобуті студентом компетентності повинні відповідати вимогам ринку праці, тому має постійно здійснюватися робота щодо адаптації навчального плану до актуальних вимог ринку, які іноді виходять за межі професійних стандартів. Під час впровадження індивідуалізації відбувається перехід від загального навчального плану до індивідуального для кожного студента, а робота з адаптації всіх індивідуальних навчальних планів, очевидно, є труднощістю.

Результати дослідження «Думки вчителів, керівників шкіл, освітніх експертів, учнів та їхніх батьків щодо якості освіти»

(Основним критерієм якості освіти для батьків і учнів є оволодіння ключовими компетентностями – результати дослідження, 2021), проведеного Державною службою якості освіти України, показують, що головним критерієм якості освіти є оволодіння ключовими компетентностями (91% експертів, 81% директорів шкіл та 70% учнів). Таким чином, можна говорити про те, що під час вибору закладу вищої освіти абітурієнти та їхні батьки віддаватимуть перевагу тим ЗВО, де акцент робиться на практичній підготовці фахівців, а здобуті компетентності відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Для ефективної реалізації освітніх програм заклад вищої освіти повинен мати стабільні бази практик у такій кількості, щоб дозволити студенту вибір. Професійне самовизначення й професійна адаптація студентів під час виробничих і навчальних практик дає змогу сформувати спеціальні компетенції, необхідні для конкретних видів професійної діяльності. Якщо місце проходження практики студенти вибирають на основі професійних інтересів, перспектив працевлаштування (або вже наявного професійного досвіду), тобто за запитом роботодавців, то відбувається значне розширення можливостей індивідуальної освітньої траєкторії навчання студента.

Висновки

Підбиваючи підсумки, маємо зазначити, що побудова індивідуальної освітньої траєкторії в процесі навчання у закладі вищої освіти має такі цілі:

- ефективне оволодіння навчальним матеріалом, розвиток практичних навичок, формування компетентностей;
- формування уявлень студента про його особисту роль як суб'єкта освітньої діяльності;
- оволодіння способами управління пізнавальною діяльністю та задоволення освітніх інтересів і потреб;
- розвиток когнітивно-комунікативних умінь оволодіння інформацією (здійснювати пошук, оцінювання, відбір, класифікацію, аналіз, синтез інформації);
- розвиток умінь самоконтролю та рефлексії, що дають змогу й надалі самостійно коригувати навчання за вибраною траєкторією;
- розвиток співпраці всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні індивідуальних освітніх траєкторій як інструменту підвищення якості вищої освіти, адже надання максимально можливої свободи та вибору

позитивним чином впливає на успішність студента й ступінь оволодіння ключовими компетентностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Коростіянець Т. До постановки проблеми індивідуальних освітніх траєкторій студентів у вищій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19. Т. 2. С. 9–12.
4. Краснощок І. Індивідуальна освітня траєкторія студента: теоретичні аспекти організації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. № 60. Т. 1. С. 101–107.
5. Немець Л., Гусева Н., Суптелю О. Міжнародний досвід використання індивідуальних освітніх траєкторій у підготовці студентів у галузі суспільної географії. *Проблеми сучасної освіти*. 2019. Вип. 10. С. 43–50.
6. Основним критерієм якості освіти для батьків і учнів є оволодіння ключовими компетентностями – результати дослідження. *Міністерство освіти і науки України*. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovnim-kriteriyem-yakosti-osviti-dlya-batktiv-i-uchniv-ye-ovolodinnya-klyuchovimi-kompetentnostyami-rezultati-doslidzhennya> (дата звернення: 03.03.2021).
7. Тихомирова Т. Опыт проектирования индивидуальной траектории профессионально-личностного развития студента в исследовательской образовательной среде. *Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки»*. 2014. № 3 (40). С. 47–56.
8. Шаров С., Шарова Т. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2017. № 2 (19). С. 149–154.
9. The Quality Assurance Agency for Higher Education. Personal development planning: guidance for institutional policy and practice in higher education. 2009. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaas/enhancement-and-development/pdp-guidance-for-institutional-policy-and-practice.pdf?sfvrsn=4145f581_8 (дата звернення: 03.03.2021).

REFERENCES

1. Pro osvitu [About Education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Pro vyshchu osvitu [About Higher Education]: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Korostiianets T. (2019). Do postanovky problemy indyvidualnykh osvitnykh traiektorii studentiv u vyshchii shkoli [To the Problem of Individual Educational Trajectories of Students in Higher School]. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 19. T. 2. S. 9–12 [in Ukrainian].
4. Krasnoshchok I. (2018). Indyvidualna osvitnia traiektoriia studenta: teoretychni aspekty orhanizatsii [Student's Individual Educational Trajectory: Theoretical

Aspects of Organization]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 60. T. 1. S. 101–107 [in Ukrainian].

5. Niemets L., Husieva N., Suptelo O. (2019). Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia individualnykh osvitenikh traiektorii u pidhotovtsi studentiv u haluzi suspilnoi heohrafii [International experience of using individual educational trajectories for preparing students in the subject of Human Geography]. 2019. *Problemy suchasnoi osvity*. Vypusk 10. S. 43–50 [in Ukrainian].

6. Osnovnym kryteriiem yakosti osvity dlia batkiv i uchniv ye ovolodinnia kliuchovymy kompetentnostiamy – rezultaty doslidzhennia [The main criterion for the quality of education for parents and students is the mastery of key competences – the results of the study]. 2021. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osnovnim-kriteriyem-yakosti-osviti-dlya-batkiv-i-uchniv-ye-ovolodinnya-klyuchovimi-kompetentnostyami-rezultati-doslidzhennya>.

7. Tihomirova T. (2014). Opyit proektirovaniya individualnoy traiektorii professionalno-lichnostnogo razvitiya

studenta v issledovatel'skoy obrazovatel'noy srede [Design experience of individual trajectory of vocational and personal development of the student's research learning environment. *Vestnik KazNU. Seriya "Pedagogicheskie nauki"*. № 3 (40). S. 47–56 [in Russian].

8. Sharov S., Sharova T. (2017) Formuvannia individualnoi osvitnoi traiektorii studenta zasobamy informat-siinoi systemy [Forming of the individual educational trajectory of the student with the help of the information system]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. № 2 (19). S. 149–154 [in Ukrainian].

9. The Quality Assurance Agency for Higher Education. Personal development planning: guidance for institutional policy and practice in higher education. 2009. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaas/enhancement-and-development/pdp-guidance-for-institutional-policy-and-practice.pdf?sfvrsn=4145f581_8.

*Стаття надійшла до редакції 29.04.2021.
The article was received 29 April 2021.*